

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *el-Hareketü'l-vatanîyyetü'l-Cezâ'iriyye: 1900-1930*, Beyrut 1968, II, 386-417; Mâlik b. Nebî, *Müzekkirâtü şâhidî karn* (trc. Mervân el-Kanavâtî), Beyrut 1969; Andre Dirlik, *Abdulhamid Ben Bâdis (1889-1940) : Ideologist of Islamic Reform and Leader of Algerian National Movement* (doktora tezi, 1971), Mc. Gill Üniversitesi; Ali Merad, *İbn Bâdis: Commentateur du Coran*, Paris 1971; a.mlf., "İbn Bâdis", *El²* (Ing.), III, 727-728; Türkî Râbih, *eş-Şeyh 'Abdülhamîd b. Bâdis: bâ'ışü'n-nehđati'l-İslâmiyyeti'l-'Arabîyye fi'l-Cezâ'iri'l-hadîse*, Riyad 1403/1983; a.mlf., *eş-Şeyh 'Abdülhamîd b. Bâdis felsefetühû ve cühûdühû fi't-terbiye ve't-ta'lim*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vatanîyye); Ammâr et-Tâlibî, *Âşâru İbn Bâdis*, Beyrut 1403/1983, I-IV, tür.yer.; a.mlf., "İbn Bâdis", *Meusû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 159-164; Muhammed Sâlih el-Câbirî, *en-Neşâtu'l-İlmî ve'l-fikrî li'l-muhâcirîn bi-Tûnis: 1900-1962*, Tunus 1983; Fehmî Sa'd, *Hareketü 'Abdülhamîd b. Bâdis ve devrühâ fi yaka-zatî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1983; Reşîd ez-Zevvâdî, *Rûvâdî'l-İslâh*, Tunus 1983, s. 116-142; Mahmûd Kâsım, *el-İmâm 'Abdülhamîd b. Bâdis ez-zâ'imü'r-rûhî li-harbi't-tahrîrî'l-Cezâ'iriyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif); Bessâm el-Aselî, *'Abdülhamîd b. Bâdis ve binâ'ü kâ'ideti's-sevretî'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1986; Muhammed Fethî Osman, *'Abdülhamîd b. Bâdis: râ'idü'l-hareketi'l-İslâmiyye fi'l-Cezâ'iri'l-mu'âsıra*, Küveyt 1407/1987; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslimîne'l-Cezâ'iriyyîn*, Dimaşk 1408/1988, tür.yer.; a.mlf., *'Abdülhamîd b. Bâdis el-'âlimü'r-rabbânî ve'z-zâ'imü's-siyâsî*, Dimaşk 1989; Ahmed Mahmûd Cezzâr, *el-İmâmü'l-müceddid İbn Bâdis ve't-taşavvuf*, Kahire 1988; Sabri Hizmetli, *Cezâyir Bağımsızlık Mücadelesi Önderi Bin Bâdis*, Ankara 1994; George Rasi, *el-İslâmü'l-Cezâ'iri mine'l-Emîr 'Abdikâdir ilâ ümerâ'l-cemâ'ât*, Beyrut 1997, s. 171-199; Muhammed Beşîr el-İbrâhîmî, "Ene", *MMLA*, XXI (1966), s. 135-154; M. S. Belguedj, "Ben Bâdis et le Mu'tazilisme", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 13-14, Aix-en-Provence 1973, s. 75-86; Berekât M. Murâd Seyyid, "İbn Bâdis: el-Müceddidü'd-dînî ve'l-muşlihu'l-ictimâ'î", *Mecelletü's-şer'î'a ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XI/30, Küveyt 1417/1996, s. 203-264.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

İBN BÂDÎS, Muiz

(bk. MUİZ b. BÂDÎS).

İBN BAKIYYE

(ابن بكية)

Ebû Tâhir Nasîrüddevle Muhammed b. Muhammed b. Bakıyye (ö. 367/978)

Büveyhî vezirlerinden.

Bağdat'a bağlı Evânâ'da bir çiftçi babanın oğlu olarak dünyaya geldi. IV. (X.) yüzyılın ilk yarısında Büveyhîler, Hamdânîler, Mezyedîler ve Karmatîler'in bölgede se-

bep olduğu siyasî ve içtimâî karışıklıklar sırasında Yukarı Dicle'deki ayyârlar (şakîler) arasına katıldı. Daha sonra Irak Büveyhî Emîri Muizzüddevle döneminde (945-967) sarayın sâhibü'l-matbah yardımcıları arasında yer aldı ve emîrden Tıkrît'in iltizamı ile Yukarı Dicle gümrük vergilerinin toplanması gibi bazı imtiyazlar elde etti.

İbn Bakıyye, Muizzüddevle'nin ölümünden sonra tahta geçen İzzüddevle Bahtiyâr'ın (967-978) yakın çevresine girmeye çalıştı ve ona çeşitli hediyeler ve rüşvet vererek kendisini sâhibü'l-matbah tayin ettirdi. Ayrıca her ay İzzüddevle Bahtiyâr'a 10.000 dirhem rüşvet vererek mültezimi olduğu toprakların hesaplarının kontrol edilmemesini sağladı. Daha sonra Bahtiyâr'ın özel toplantılarına ve eğlencelerine katılıp onu eğlendirmeye başladı; güllâmlar, câriyeler, atlar ve şahinler sunarak gönlünü kazandı (İbn Miskeveyh, II, 285-286). Böylece Bahtiyâr nezdinde büyük itibar sahibi olan İbn Bakıyye 7 Zilhicce 362'de (8 Eylül 973) vezir tayin edildi ve Halife Mutî - Lillâh'tan Nâsîh lakabını aldı.

Vezirlerin devletin çeşitli kademelerinde yetişmiş kimseler arasından seçilmesi âdet iken buna aykırı olarak İbn Bakıyye gibi cahil bir kimsenin vezir tayin edilmesi halk arasında şaşkınlıkla karşılanmış ve "mine'l-gadâre ile'l-vizâre" (aşçılıktan vezirliğe) sözü darbimesel haline gelmiştir. Hiç eğitim görmemiş olan İbn Bakıyye, vezir olduğu güne kadar yaptığı işi vezirlikte de sürdürüp Bahtiyâr'a yemek sunmak istemişse de emîr buna izin vermemiştir.

İbn Bakıyye, başlangıçta adalet ve insafla icraatta bulunacağını vaad ettiği halde çok geçmeden zulmetmeye başladı. Eski vezir Ebû'l-Fazl Abbas b. Hüseyin eş-Şîrâzî'nin ve ona bağlı olarak muhtelif kademelerde çalışan memurların mallarını müsadere etti. Muhaliflerini veya itham edilen birçok liyakatli devlet adamını ortadan kaldırdı.

İzzüddevle Bahtiyâr zevk ve eğlenceyle vakit geçirirken devlet işlerine el atan İbn Bakıyye siyasî, iktisadî ve askerî bakımdan esasen bozuk olan durumun büsbütün içinden çıkılmaz hale gelmesine yol açtı. Devlet otoritesi ve ordudaki disiplin tamamıyla ortadan kalktı. Her gün katilleri bulunamayan, bulunsa da cezalandırılmayan cinayetler işleniyor, yağma

ve soygunlar yapılıyordu. Öte yandan verimli araziler tahrip edildiği için kıtlık baş gösterdi, vergi toplanamaz hale geldi ve halk büyük sıkıntılar içine düştü.

364 (975) yılında Türk askerlerinin isyanı sebebiyle zor durumda kalan Bahtiyâr'ın yardım çağrısını bahane eden Fars Büveyhî Emîri Adudüddevle Irak'ı işgal edince İbn Bakıyye onun güvenini kazanmaya çalıştı; sonunda Vâsıt, Tıkrît, Ukberâ ve Evânâ iltizamını almayı başardı. Ancak muhtemelen beklediği vezirliği elde edemediği için Vâsıt'a gelir gelmez isyan etti; ayrıca Batîha Emîri İmrân b. Şâhin ile Ahvâz Valisi Sehl b. Bîşr'i de iş birliğine ikna ederek Adudüddevle'ye karşı Irak'ta büyük bir muhalefet cephesi oluşturdu, hatta Adudüddevle'nin gönderdiği bir orduyu yendi.

Adudüddevle'nin, Irak'ın ilhakını babası Rûknüddevle'ye kabul ettirememesi sebebiyle bu ülkeyi tekrar Bahtiyâr'ın yönetimine bırakarak Fars'a dönmekinden sonra İbn Bakıyye vezirlik görevine döndü. Bahtiyâr'a kendisine sadakatinden dolayı Adudüddevle'ye isyan ettiğini söyleyerek mevkiini daha da sağlamlaştırdı. Abbâsî Halifesi Mutî - Lillâh'tan aldığı Nâsîh lakabının yanında Tâî - Lillâh'tan Nâsîrüddevle lakabını aldı ve böylece tarihte iki lakaba sahip ilk vezir oldu. Bol ihsanlarda bulunarak ordu kumandanları ile devlet memurları üzerinde büyük bir otorite kurdu. Devlet hazinesini kendi denetimine alarak Bahtiyâr'a ihtiyaçları için tahsisat bağladı. Ordu üzerindeki nüfuzunu kullanıp Bahtiyâr'ın kendisini bertaraf etme çabalarını boşa çıkardı.

Bütün bunlara rağmen İbn Bakıyye'nin ikbal günleri sonuna yaklaşıyordu. Zira Adudüddevle, babası Rûknüddevle'nin ölümü üzerine tekrar Irak'a saldırdı ve Ahvaz Savaşı'nda Bahtiyâr'ı yendi (366/977). Bu yenilgiden İbn Bakıyye'yi sorumlu tutan Bahtiyâr onu Adudüddevle'ye teslim etmek istedi. Ancak yeni gözdesi ve başkumandanı İbrâhîm b. İsmâîl'in sağ kaldığı takdirde yeni meseleler çıkarabileceği yolundaki ikazı üzerine gözlerine mil çektirdikten (Rebûlevvel 367/Ekim - Kasım 977) bir müddet sonra öldürttü (6 Şevval 367/17 Mayıs 978). Diğer bir rivayete göre ise Bahtiyâr, İbn Bakıyye'yi gözlerine mil çektirdikten sonra Adudüddevle'ye teslim etmiş, Adudüddevle de onu öldürtmüştür (İbn Hallikân, V, 120). Öldürüldüğünde yaklaşık elli yaşlarındaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, II, 285-288, 310-311, 313, 321-322, 345-347, 354-359, 364-365, 368-369, 373-375, 377, 380; Seâlibî, *Tuhfetü'l-üzerâ* (nşr. Habîb Ali er-Râvî - İbtisâm Murhûn es-Saffâr), Bağdad 1977; Muhammed b Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târihi't-Taberî* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1982, XI, 430, 440, 442, 444, 453, 455-457; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 628-630, 651, 671-673, 689-690; İbn Halikân, *Vefeyât*, V, 118-122; Hindûşah es-Sâhibî, *Tecâribü's-selef der Tevârih-i Hüfâ* ve *Vüzerâ-yi İşân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahrân 1357 hş., s. 240-241; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 22-24, 26, 27, 32-34, 36-38, 40, 122-123, 125, 128, 148, 160; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beirut 1969, bk. İndeks; Muhammed Müsîr ez-Zehrânî, *Nizâmü'l-vizâre fi'd-devleti'l-Abbâsiyye*, Beirut 1406/1986, s. 103-105; K. V. Zetterstéen, "İbn Bakîyye", *IA*, V/2, s. 707; Cl. Cahen, "İbn Bakîyya", *EP* (İng.), III, 730.

AHMET GÜNER

İBN BÂKÜYE

(bk. KÜHİ-i ŞİRÂZİ).

İBN BALABÂN

(ابن بلبن)

Ebû'l-Hasen Emîr Alâüddîn
Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısırî
(ö. 739/1339)

Hanefî fakihi ve hadis âlimi.

675 (1276) yılında doğdu. Türk asıllı olduğu belirtilmektedir. Kahire'de yerleşti. Ahmed b. İbrâhim es-Serûcî, Fahreddin İbnü't-Türkmânî, Reşidüddin İbnü'l-Muallim gibi hocalardan fıkıh dersi aldı. Kutbüddin el-Halebî, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, İbn Asâkir diye bilinen Bahâeddin Kâsım b. Muzaffer ve İbnü's-Savvâf el-Kureşî gibi âlimlerden hadis, Alâeddin Konevî'den mantık ve usul, Ebû Hayyân el-Endelüsî'den nahiv okudu. Mısır'da Hanefî fıkıhının otoritelerinden biri oldu ve aralarında Zehebî ile Kureşî'nin bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Nâib Argun ed-Devâdâr ile dostluk kurdu. Mısır Memlûk Sultanı II. Baybars döneminde (1309-1310) yıldızı parladı. Kaynaklarda bir müddet kadılık yaptığı belirtilen İbn Balabân 9 Şevval 739'da (20 Nisan 1339) Kahire'de öldü ve Bâbünnasr'ın dışındaki türbeye defnedildi.

Eserleri. 1. *el-İhsân fî takrîbi Şahihi İbn Hibbân*. İbn Hibbân'ın *el-Müsne-dü's-Şahihi* (*Şahihi İbn Hibbân*) adlı eserinin fıkıh bablarına göre düzenlenmiş şekli olup dokuz cilttir. İlk cildini Ahmed

Muhammed Şâkir'in tahkik edip yayımladığı eserin (Kahire 1953) tamamı, Şuayb el-Arnaût ile Hüseyin Esed tarafından tahkiki ve hadislerinin tahriri yapılarak *Şahihi İbn Hibbân* (I-XVI, Beyrut 1404-1408), Kemal Yûsuf el-Hût tarafından sadece tahkik edilerek *el-İhsân bi-tertibî Şahihi İbn Hibbân* (I-IX, Beyrut 1407/1987) adıyla neşredilmiştir. 2. *Telhîşü'l-İlmâm fî eḥâdisi'l-aḥkâm*. Takıyyüddin İbn Dakikül'îd'e ait eserin telhisidir. 3. *Tuhfetü'l-harîş fî şerhi'l-Telhîş*. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin Hanefî fıkıhına dair *el-Câmi'u'l-kebir*'ine Hılâtî'nin yazdığı *Telhîşü'l-Câmi'i'l-kebir* adlı telhisin şerhi olup İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 178, 475; *Suppl.*, I, 290; II, 66, 80). *Tuhfetü'l-harîş*'i Ömer b. İshak el-Gaznevî ihtisar etmiştir. 4. *Umdetü's-sâlik fi'l-menâsik* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 982; Mihrîşah Sultan, nr. 133).

İbn Balabân'ın bunlardan başka *Sire-tü'n-nebi sallallâhu 'aleyhi ve sellem* ve *Tenbihü'l-hâtır 'alâ zelleti'l-kârî'i'z-zâkir* adlı eserleri olduğu, ayrıca Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'ini fıkıh bablarına göre tertip ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Brockelmann ve Ziriklî'nin Ebû'l-Hasan Ali b. Balabân'a nisbet et-

tikleri *el-Makâşidü's-seniyye fi'l-eḥâdisi'l-ilâhiyye* ve *Eḥâdisü'l-avâli* adlı eserler (*GAL Suppl.*, II, 80; *el-A'âm*, V, 74) Ebû'l-Kâsım Ali b. Balabân el-Makdisî el-Kerekî'ye (ö. 684/1285) aittir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Balabân, *el-İhsân bi-tertibî Şahihi İbn Hibbân* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, I, 19-20; a.e. (nşr. Şuayb el-Arnaût - Hüseyin Esed), Beyrut 1404/1984, neşredenlerin girişi, I, 47-49; Ali b. Balabân el-Makdisî, *el-Makâşidü's-seniyye fi'l-eḥâdisi'l-ilâhiyye* (nşr. Muhyiddin Müstü - Muhammed el-İd el-Hatrâvî), Beyrut 1408/1988, neşredenlerin girişi, I, 15-23; Zehebî, *el-İber*, III, 356; Selâhaddin es-Safedî, *A'yânü'l-âşr ve a'vânü'n-naşr* (nşr. Fuad Sezgin - Mâzin Amâvî), Frankfurt 1990, II, 172-173; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIII, 307; İbn Râfî es-Selâmî, *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas - Beşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1982, I, 278-280; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍiyye*, II, 548; Makrizî, *es-Sülûk*, I/3, s. 730; II/2, s. 470; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 32; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 368; IX, 321; İbn Kutluboğa, *Tâcüt-terâcim*, s. 43; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 152; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâdara*, I, 468; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 325; *Keşfü'z-zunûn*, I, 158, 486; II, 1003, 1075, 1737, 1832; İbnü'l-İmâd, *Sezerât*, V, 388; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 118; Brockelmann, *GAL*, I, 172, 178, 475; *Suppl.*, I, 273, 290; II, 66, 80; Ziriklî, *el-A'âm*, V, 74; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 20; Sezgin, *GAS*, I, 190, 426-427; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 75.

CENGİZ KALEK

İbn Balabân'ın 'Umdetü's-sâlik fi'l-menâsik adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Mihrîşah Sultan, nr. 133)

